

THE DARK AGES

RESIDENZTHEATER
MILO RAU/IIPM

HOLLAND FESTIVAL

INHOUD

CONTENT

INFO 02

CREDITS 03

FOCUS:
EDGES OF EUROPE 05

DE PERFORMERS EN HUN VERHAAL 06
THE PERFORMERS AND THEIR STORY 07

'IEDEREEN DOODT WAT HIJ
LIEFHEEFT' 08
'EACH MAN KILLS THE THINGS
HE LOVE' 13

OVER DE ARTIESTEN 16
ABOUT THE ARTISTS 17

HOLLAND FESTIVAL 2016 20

WORD VRIEND
BECOME A FRIEND 22

COLOFON
COLOPHON 24

INFO

VR 17.6, ZA 18.6

FRI 17.6, SAT 18.6

aanvang starting time

20:30

8.30 pm

locatie venue

Frascati

duur running time

2 uur, geen pauze

2 hours, no interval

taal language

Bosnisch, Servisch, Duits met Nederlandse
en Engelse boventiteling

Bosnian, Serbian and German with Dutch
and English surtitles

inleiding introduction

door by Robbert van Heuven

19:45

7.45 pm

meet the artist

met acteurs with actors

moderator Robbert van Heuven

za 18.6 – na afloop van de voorstelling

Sat 18.6 – after the performance

context Edges of Europe

wo 1.6, do 2.6, vr 3.6 Wed 1.6, Thu 2.6, Fri 3.6

Re: Creating Europe

cultureforum.eu

do 16.6, 20:00 Thu 16.6, 8 pm

FabCity

Tu Weiming:

Europa vanuit Chinees perspectief

Europe from a Chinese perspective

do 23.6, 15:30 Thu 23.6 3.30 pm

Pakhuis de Zwijger

Boekmanlezing 2016:

De culturele dimensie in de stad van de

toekomst The cultural dimension in the

city of the future

CREDITS

concept, tekst, regie

concept, text, direction

Milo Rau

tekst, uitvoering text, performance

Sanja Mitrović, Sudbin Musić, Vedrana Seksan, Valery Tschepanova, Manfred Zapatka

toneelbeeld, kostuums set, costume

Anton Lukas

muziek music

Laibach

camera, video camera, video

Marc Stephan

dramaturgie dramaturgy

Sebastian Huber, Stefan Bläske

vertaling translation

Marija Karaklajić

productie production

Residenztheater München in samenwerking met in cooperation with Milo Rau / International Institute of Political Murder (IIPM)

met steun van kindly supported by

Pro Helvetia

wereldpremière world premiere

München, 11 april 2015

*Die Stunde da wir nichts
voneinander wußten*
Peter Handke, Thalia
Theater Hamburg
za 4, zo 5, ma 6.6,
Stadsschouwburg
Amsterdam

Chauvinism Scanner
God's Entertainment
za 4, zo 5, ma 6.6,
Leidseplein

As en Geld
Ene-Liis, Tiit Ojasoo
di 7.6, Frascati

*Cabaret Crusades:
The Secrets of Karbala*
Wael Shawky
wo 8, do 9.6, Frascati

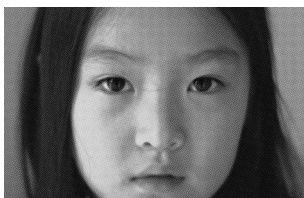
Ça ira (I) Fin de Louis
Joël Pommerat,
Compagnie Louis Brouillard
za 11.6, zo 12.6,
Stadsschouwburg
Amsterdam

The Dark Ages
Rezidenztheater,
Milo Rau/IIPM
vr 17, za 18.6, Frascati

Zemlja
DakhaBrakha
di 21.6, Muziekgebouw
aan 't IJ

De komst van Xia
Wunderbaum
wo 22, do 23, vr 24, za 25.6,
FabCity

*Africa Express presents...
The Orchestra of Syrian
Musicians with Damon
Albarn and Guests*
wo 22.6, Koninklijk Theater
Carré

FOCUS: EDGES OF EUROPE

De eerste helft van dit jaar is Nederland voorzitter van de Europese Unie. Maar wat is er eigenlijk nog over van de Europese droom van eenheid? Een aantal kunstenaars in het Holland Festival onderzoekt actuele Europese kwesties in een reeks voorstellingen over het veranderende continent.

De openingsvoorstelling van het festival, *Die Stunde da wir nichts voneinander wußten* van het Estse regie-duo Ene-Liis Semper en Tiit Ojasoo, toont onder meer de diversiteit van en spanningen in het Europa van nu. In hun film *As en Geld* richten zij zich op politiek populisme. Regisseurs Milo Rau (*The Dark Ages*), Joël Pommerat (*Ça ira (I) Fin de Louis*), Wael Shawky (*Cabaret Crusades: The Secrets of Karbala*) en de Oekraïense band DakhaBrakha duiken in het verleden en traceren de lijnen van de soms duistere geschiedenis van het continent. Uit het hart van Europa komt het collectief God's Entertainment met een chauvinismecheck. Het Nederlandse Wunderbaum reageert in zijn project *The New Forest* ook op actuele Europese problemen. Gedenkwaardig wordt de reünie van een groot Syrisch orkest in *Africa Express Presents... The Orchestra of Syrian Musicians with Damon Albarn and Guests*. Kunstenaars kunnen de wereld misschien niet veranderen, maar wel de manier waarop we naar die wereld kijken en erover denken.

During the first six months of this year the Netherlands holds the Presidency of the European Union. But what is left of the dream of European unity? At the Holland Festival international artists present a series of performances focusing on current European issues and exploring this changing continent.

The festival's opening performance by Estonian directors Ene-Liis Semper and Tiit Ojasoo *Die Stunde da wir nichts voneinander wußten* shows the diversity and tensions of modern Europe. And in their film *Ash and Money* they focus on the phenomenon of political populism. Directors Milo Rau (*The Dark Ages*), Joël Pommerat (*Ça ira (I) Fin de Louis*), Wael Shawky (*Cabaret Crusades: The Secrets of Karbala*) and the Ukrainian band DakhaBrakha delve into Europe's past, exploring the effect of some of its history's darkest chapters. From the heart of Europe, the collective God's Entertainment stages a test about chauvinism, which is causing the European dream of unity to falter. The Dutch theatre company Wunderbaum responds to European issues in its project *The New Forest*. A large Syrian orchestra will reunite for a special concert in *Africa Express Presents... The Orchestra of Syrian Musicians with Damon Albarn and Guests*. Artists may not be able to change the world, but they can change the way we look at it.

DE PERFORMERS EN HUN VERHAAL

Sanja Mitrović bracht de nachten van de NAVO-bombardementen in Belgrado (Servië) dansend door. Ze studeerde Japans en literatuur in Servië en vertrok naar Nederland om daar te gaan werken als acteur en regisseur. In haar multidisciplinaire werk, dat ze uitbrengt bij haar eigen productiemaatschappij Stand Up Tall Productions, ontwikkelde ze een eigen vorm van documentair, politiek theater, waarin haar persoonlijke geschiedenis als belangrijkste inspiratiebron dient. Mitrović woont in Amsterdam en Brussel.

Sudbin Musić overleefde, als tiener in Bosnië, een bloedbad onder de Moslim-bevolking in zijn dorp. Hij zat een tijdlang gevangen in een concentratiekamp. Als oorlogsvluchteling leefde hij vier jaar in Duitsland. In 1998 keerde hij terug naar Bosnië om er economie te studeren aan de Universiteit van Prijedor. Tegenwoordig werkt hij als journalist en mensenrechten-activist in zijn vaderland. Onlangs was hij in staat om het stoffelijk overschot van zijn vader te identificeren in een massagraf. In *The Dark Ages* vertelt Musić voor het eerst zijn verhaal.

Vedrana Seksan is actrice bij het Nationaal Theater in Bosnië. Ze vertelt over haar ervaringen tijdens de belegering van Sarajevo. Hoe ze een granaatregen overleefde en hoe ze zich door de lange naoorlogse crisisperiode sleepte. Ze werkte tijdens de oorlog als nieuwslezer voor de Bosnische televisie. Daar interviewde ze onder anderen de Franse generaal Philippe Morillon, hoofd van de Bosnische

VN-missie en ze ontketende een internationaal schandaal met haar interview met VN-secretaris-generaal Boutros-Ghali in 1992. Seksan is een bekende Joegoslavische actrice, vanwege haar werk in vele films en televisieseries. Ook is ze werkzaam als journalist en columnist.

Valery Tschepplanova is een van de acteurs van het ensemble van het Residenz-theater in München. Ze groeide op in de stad Kazan in de Sovjet-Unie en studeerde daar dans. Ze emigreerde met haar moeder naar Duitsland, waar ze zich op poppenspel stortte en afstudeerde als actrice. Tussen 2006 en 2009 was ze lid van het ensemble van Deutsches Theater Berlin. Ze werkte met regisseurs Dimer Gotscheff und Jürgen Gosch en toerde de hele wereld over met Heiner Müllers *Die Hamletmaschine*.

Manfred Zapatka is ook een van de acteurs van het ensemble van het Residenztheater in München en een van de bekendste acteurs uit het Duitstalige gebied. Zijn herinneringen in *The Dark Ages* gaan terug naar de lange naoorlogse periode in Duitsland na de Tweede Wereldoorlog. Hij vertelt over de gedwongen verhuizingen van zijn familie en de terugkeer van zijn vader uit krijgsgevangenschap. Zapatka brak door als acteur onder regisseur Claus Peymann bij het Staatstheater Stuttgart en werkte lange tijd bij de Münchner Kammerspiele. Ook speelde hij hoofdrollen in talloze bioscoop- en televisieproducties.

THE PERFORMERS AND THEIR STORY

Sanja Mitrović spent the nights of the NATO bombings in Belgrade (Serbia) dancing. She studied Japanese and literature in Serbia, then left for the Netherlands to work as an actress and director. In her multidisciplinary work, which she produces through her own production company Stand Up Tall Productions, she has developed an individual form of documentary, political theatre, in which her personal history serves as the most important source of inspiration. Mitrović lives in Amsterdam and Brussels.

As a teenager in Bosnia, **Sudbin Musić** survived a bloodbath among the Muslim population in his village and was taken to a concentration camp. He then lived in Germany for four years as a refugee. In 1998 he returned to Bosnia to study economics at the University of Prijedor. He currently works as a journalist and human rights activist in his fatherland. He was recently able to identify his father's remains in a mass grave. In *The Dark Ages* Musić tells his story for the first time.

Vedrana Seksan is an actress with the National Theatre in Bosnia. She recounts her experiences during the siege of Sarajevo. How she survived a grenade attack and how she got through the long post-war crisis period. During the war she worked as a news reader for Bosnian television. There she conducted interviews with various figures including the French general Philippe Morillon, head of the Bosnian UN mission. Her interview with UN Secretary General Boutros-Ghali in 1992 unleashed

an international scandal. Seksan is a famous Yugoslavian actress, due to her work in many films and television series. She also works as a journalist and columnist.

Valery Tschepplanowa is one of the actresses of the Residenztheater ensemble in Munich. She grew up in the city of Kazan in the Soviet Union and studied dance there. She emigrated with her mother to Germany, where she threw herself into puppetry and graduated as an actress. Between 2006 and 2009 she was a member of the Deutsches Theater ensemble in Berlin. She worked with directors Dimiter Gotscheff and Jürgen Gosch and toured all over the world with Heiner Müller's *Die Hamletmaschine*.

Manfred Zapatka is another actor with the Residenztheater ensemble in Munich and one of the most famous actors from the German-speaking region. His memories in *The Dark Ages* go back to the long period in Germany following World War II. He recounts the forced resettlements of his family and the return of his father after being a prisoner of war. Zapatka had his breakthrough under director Claus Peymann at the Staatstheater Stuttgart and worked for a long time at the Münchner Kammerspiele. He also played leading roles in countless cinema and television productions.

'IEDEREEN DOODT WAT HIJ LIEFHEEFT'

Een gesprek met Milo Rau over dakloosheid, Shakespeare en zijn samenwerking met Laibach

***The Dark Ages* staan, net als in *The Civil Wars*, het eerste deel van uw Europa-trilogie, de biografieën van de acteurs centraal. Hoe geven deze persoonlijke verhalen een ingang in politieke kwesties?**

Het concept dat ik voor mijn Europa-trilogie heb ontwikkeld, is van een banale eenvoud en rust: de wereldgeschiedenis verteld vanuit het perspectief van de persoonlijke ervaring. De vijf acteurs praten over zeer persoonlijke, soms zeer duistere momenten uit hun leven. Hun anekdotes zijn voorbeelden van veranderingen in de Europese samenleving in de afgelopen 25 jaar – en in het geval van Manfred Zapatka, wiens herinneringen teruggaan tot het einde van de Tweede Wereldoorlog, de afgelopen 70 jaar. Wat er gebeurt, is dat vijf bijzondere mensen aan het woord komen. Deze mensen staan voor een ieder van ons, voor ‘Europa’ en eigenlijk voor de mensheid als geheel. Dat is ook de reden waarom ik *The Dark Ages* heb opgebouwd als een klassiek drama met vijf aktes, met allegorische titels als *De smekelingen* of *Verhandeling over het kwaad*. Deze vijf bijzondere, maar uiteindelijk willekeurige levens, vormen het uitgangspunt. Door de montage en de dwingende regie – het draaiende podium, de structuur en de live video – krijgen ze universele waarde.

De acteurs komen uit Duitsland, Rusland, Bosnië en Servië. Welke rol speelt nationaliteit in *The Dark Ages*?

In 2015 herdenken we twee historische gebeurtenissen: het einde van de Tweede Wereldoorlog in 1945 en de genocide in Srebrenica in 1995. De eerste staat voor de overwinning op nazi-Duitsland en daarmee de geboorte van het post-nationalistische Europa, de andere voor de heropleving van het etnisch nationalisme na de val het Oostblok. Uit deze twee historische breuken, die de biografieën van de acteurs doorkruisen, ontstaan de verhalen van *The Dark Ages*. Op welk fundament is Europa gebouwd? Veel sociale thema's van onze tijd komen terug in de verhalen van de acteurs: ontworteling, vlucht, wederopbouw, existentiële en ideologische dakloosheid - en ten slotte, op een bijna angstaanjagende manier, het grote tragische thema van het kwaad en de onmogelijkheid van gerechtigheid.

Met uitzondering van Sudbin Musić zijn alle vertellers op het podium professionele acteurs. En ook Musić is als mensenrechtenactivist, schrijver en politicus een ervaren performer. Wat is de rol van het fenomeen ‘verteller’ in deze voorstelling, of van - zoals de groep Rimini Protokoll het noemt - ‘de experts van het alledaagse leven’?

Net als bij *The Civil Wars* is het speciale aan dit concept dat de vertellers, omdat het professionele acteurs zijn, niet alleen specialisten zijn in hun eigen leven, maar ook in hoe ze dit kunnen verwoorden. *The Dark Ages* is zowel een toneelstuk over de kunst van het vertellen als over wat de

zogenaamde 'grote verhalen' met ons doen of hebben gedaan. Daarom staat aan de zijkant van het podium een klassieke kansel die we hebben gevonden. De in Brussel wonende performer Sanja Mitrović probeert om te gaan met het stempel van de 'boze Servische' dat haar aankleeft, Sudbin Musić uit Prijedor en Vedrana Seksan uit Sarajevo betreuren de politieke hypocrisie van de Europese offercultus als het over Bosnië gaat. Manfred Zapatka's verhaal geeft uitdrukking aan een wijdverbreide fantoompijn: die van de utopische leegte na het Duitse economische wonder. Kortom, we hebben te maken met een groep acteurs, waarvoor nationaliteit even bepalend als problematisch is. Acteurs die, ieder voor zich en ieder op zijn of haar eigen manier, specialist zijn geworden in hun eigen permanente existentiële crisis. Tegelijkertijd kijken we in *The Dark Ages* verder dan alleen 'het vertellen' als fenomeen en onderzoeken we ook de herinnering: de documenten, video's, beelden, en tenslotte ook de verhaalconstructies.

In de trailer van de voorstelling citeren de acteurs Shakespeare.

Waarom?

Toen we tijdens onze onderzoeksreis in Servië en Bosnië met acteurs spraken, haalden die opvallend vaak *Richard III* aan om de problemen van het kwaad en de gerechtigheid in hun thuisland te beschrijven. De trailer begint daarom met Richards openingsmonoloog. Tijdens het repetitieproces gingen we ons steeds meer op *Hamlet* richten. Het was bizar om te merken hoe scènes uit Shakespeares toneelstuk steeds weer naar boven kwamen als bijna authentieke herinneringen van de acteurs. Sudbin Musić hield daadwerkelijk de schedel van zijn eigen vader in zijn handen. Valery Tschepanowa sprak tijdens een tournee van *Die Hamletmaschine* met een videoprojectie van haar onlangs overleden mentor Dimiter Gotscheff. Tegelijkertijd is Hamlet voor mij de belichaming van het niet-kunnen-loslaten. 'Er is iets rot in het rijk van Denemarken.' Hamlet wil gerechtigheid voor zijn vader, maar niemand wil iets weten van zijn verhaal. Hij moet kalm blijven, hij moet integreren, maar hij kan het verleden niet loslaten, net zoals onze acteurs. *The Dark Ages* is een toneelstuk over dakloosheid, over een voortdurend uitgestelde en uiteindelijk onmogelijke aankomst in het nieuwe Europa. Over het niet-kunnen-vergeten.

De muziek in *The Dark Ages* is van de Sloveense band Laibach. Hoe kwam die samenwerking tot stand?

Het interesseert me dat deze band zich in de loop van zijn carrière heeft beziggehouden met de Joegoslavische kwestie en ook de Europese. Al voor de val van de Muur toerden ze door Europa en door het Oostblok, hebben ze zeer kritische albums over het EU-project geproduceerd en hebben ze in al hun projecten vragen gesteld over identiteit en

patriottisme – ooit heeft de band zelfs een eigen staat opgericht. Ik vind het bijzonder interessant dat Laibach zich nooit in de politiek correcte hoek heeft laten drukken, of zich, zoals de qua cultfactor gelijkwaardige band Kraftwerk, als een of ander quasi-posthumaan kunstproject heeft gemanifesteerd. Consequent zijn ze de rol van de klassieke oude Europese nostalgisten blijven vervullen. Hun soundtrack voor *The Dark Ages* volgt het principe van de Wagneriaanse overweldiging, een zo groot mogelijke tegenstelling met de intimiteit van de enscenering. De muziek is tegelijkertijd een kwaadaardige en een melancholische ode aan de verhalen van de acteurs. Hierin wordt de collectieve nachtmerrie voelbaar van het zichzelf op de ruïnes van de Tweede Wereldoorlog en de massagraven van de burgeroorlog in Joegoslavië vrolijk verenigende Europa. Dus is het niet meer dan logisch dat het thema van de soundtrack van *The Dark Ages*, die verschillende historische tijdperken en stijlen van Europa citeert, gebaseerd is op een door Oscar Wilde aangepast citaat van Shakespeare: 'Iedereen doodt wat hij liefheeft' - in Heiner Müllers *Die Hamletmaschine* is dit overigens uitgebreid tot: 'Wat je gedood hebt, moet je ook liefhebben'. De oude mens moet vergaan, zodat de nieuwe kan leven, zeiden ze in het fascisme en het communisme. Hetzelfde geldt voor het nieuwe Europa. Erg jammer dat wij allemaal nog tot de oude soort behoren.

[uit het programmaboek van Residenztheater, vertaling door Vincent Kouters]

'EACH MAN KILLS THE THING HE LOVES'

An interview with Milo Rau on homelessness, Shakespeare and his collaboration with Laibach.

The actors' biographies are the focal point of *The Dark Ages*, as in *The Civil Wars*, the first part of your Europe trilogy. How do these personal stories open the way to political issues?

The concept I developed in my Europe trilogy is one of banal simplicity and peace: world history told from the perspective of personal experience. The five actors talk about very personal, sometimes very dark moments in their lives. Their anecdotes are examples of changes in European society over the past 25 years – and in the case of Manfred Zapatka, whose memories go back to the end of World War II, the last 70 years. The focus is the stories of five special people. These people stand for every one of us, for 'Europe' and in fact for humanity as a whole. That is why I constructed *The Dark Ages* as a classical drama with five acts, with allegorical titles such as *The supplicants* and *Treatise on evil*. These five special but in the end random lives form the point of departure. The set and compelling direction – the revolving podium, structure and live video – give it universal value.

The actors come from Germany, Russia, Bosnia and Serbia. What role does nationality play in *The Dark Ages*?

In 2015 we commemorate two historical events: the end of World War II in 1945 and the genocide in Srebrenica in 1995. The former stands for the victory over Nazi Germany and with it the birth of post-nationalist Europe, the latter for the revival of ethnic nationalism after the fall of the Eastern Bloc. The stories of *The Dark Ages* stem from these two historical rifts, which strike through the lives of the actors. What foundation is Europe built on? Many social themes of our time are reflected in the actors' stories: uprooting, flight, rebuilding, existential and ideological homelessness – and finally, almost frighteningly, the great tragic theme of evil and the impossibility of justice.

All the narrators on stage, with the exception of Sudbin Musić, are professional actors. Musić too, as a human rights activist, writer and politician, is a skilled performer. What is the role of the phenomenon 'narrator' in this performance, or of what the group Rimini Protokoll calls 'the experts of everyday life'?

As in *The Civil Wars*, a special feature of this concept is that the

narrators, because they are professional actors, are not only specialists in their own lives but also in the way they put them into words. *The Dark Ages* is a play both about the art of narration and about the effects of the so-called 'big stories'. That is why a classic pulpit we found is stationed on the side of the stage. The performer Sanja Mitrović who lives in Brussels attempts to deal with being labelled the 'angry Serb'. Sudbin Musić from Prijedor and Vedrana Seksan from Sarajevo regret the political hypocrisy of the European cult of sacrifice when it comes to Bosnia. Manfred Zapatka's story gives expression to a widespread phantom pain: that of utopian vacuum after the German economic wonder. In short, we are dealing with a group of actors for whom nationality is as defining as it is problematic. These actors, each for themselves and in their own way, have become specialists in their own permanent existential crisis. At the same time in *The Dark Ages* we go beyond just 'the narrative' as a phenomenon, to investigate memory: the documents, videos, images and finally also the narrative constructs.

In the trailer for the performance the actors recite Shakespeare. Why?

When we spoke with actors on our research trip to Serbia and Bosnia, they often quoted *Richard III* to describe the problems of evil and righteousness in their home country. That is why the trailer begins with Richard's opening monologue. During rehearsals we focused more and more on *Hamlet*. It was strange to notice how scenes from Shakespeare's play came up again and again almost as if they were authentic memories of the actors. Sudbin Musić really held his own father's skull in his hands. On a tour of *Die Hamletmaschine* Valery Tschepanowa spoke with a video projection of her recently deceased mentor Dimiter Gotscheff. At the same time Hamlet for me is the embodiment of the inability to let go. 'Something is rotten in the state of Denmark.' Hamlet wants justice for his father, but no one wants to know about his story. He needs to remain calm, to integrate, but, like our actors, he cannot let go of the past. *The Dark Ages* is a play about homelessness, about a constantly postponed and eventually impossible arrival in the new Europe. About the inability to forget.

The music in *The Dark Ages* is by the Slovenian band Laibach. How did this collaboration arise?

I am interested in the fact that this band has spent its career preoccupied with the issues of Yugoslavia and Europe. Even before the Wall fell, they toured Europe and the Eastern Bloc, produced critical albums about the EU project and asked questions in all their projects about identity and patriotism – the band once even set up their own state. It particularly interests me that Laibach never allowed itself to be pushed into a politically correct corner, or followed in the footsteps of

the band Kraftwerk, which enjoys an equivalent cult factor, presenting itself as some kind of quasi-post-human art project. Consequently they have continued to fulfil the role of classic old European nostalgia. Their soundtrack for *The Dark Ages* follows the principle of Wagnerian usurpation, creating the greatest possible opposition with the intimacy of the staging. The music is simultaneously a malignant and melancholy ode to the actors' stories. It brings to life the collective nightmare of Europe cheerfully united over the ruins of World War II and the mass graves of the civil war in Yugoslavia. So it is only logical that the theme of the soundtrack to *The Dark Ages*, which cites different European historical periods and styles, is based on a Shakespeare quote adapted by Oscar Wilde: 'Each man kills the thing he loves' – in Heiner Müller's *Die Hamletmaschine* this is further extended to 'What you killed, you should also love.' The old person must perish so that the new can live, as they claimed under fascism and communism. The same goes for the new Europe. It's a shame we all still belong to the old sort.

[from the Residenztheater programme book]

OVER DE ARTIESTEN

Omschreven als 'Europa's meest gevraagde regisseur' en 'de meest controversiële theatermaker van zijn generatie' heeft **Milo Rau** (Bern, 1977) in korte tijd een imposante reputatie opgebouwd. Zijn werk – theater en film – wordt inmiddels gespeeld in meer dan twintig landen wereldwijd en op grote internationale festivals. In 2007 richtte hij zijn eigen film- en theaterproductiebedrijf op, onder de naam International Institute of Political Murder (IIPM). Eerder werkte hij als journalist voor verschillende kranten, een carrière die moeilijk te verenigen bleek met zijn toenemend kritische kijk op allerlei maatschappelijke en politieke gebeurtenissen. In het theater vond zijn kritiek een betere voedingsbodem. Met

IIPM maakte hij tot nu toe 14 voorstellingen, waaronder *The Last Hours of Elena and Nicolae Ceaușescu* (2009), *Breivik's Statement* (2012) en *The Moscow Trials* (2013). In 2011 maakte hij het bekroonde *Hate Radio*, een performance over de genocide in Rwanda in 1994. Ook schreef hij het filosofische essay *Was tun? Kritik der postmodernen Vernunft*. Een terugkerend thema in zijn werk is hoe interventies door het Westen in de rest van de wereld keer op keer leiden tot nog grotere rampen. Op dit moment werkt hij aan een trilogie over Europa, waarin persoonlijke verhalen van acteurs en andere performers een kritisch beeld geven van een continent op drift. In het eerste deel, *The Civil Wars*, spraken vier acteurs over oorlog

en fundamentalisme. *The Dark Ages* is het tweede deel. Het derde deel, *Empire*, gaat in september in première.

In 2016 werd Milo Rau in het kader van World Theatre Day onderscheiden met de prijs van het International Theatre Institute (ITI).

Laibach componeerde de muziek voor *The Dark Ages*. Deze Sloveense cultband is sinds de oprichting in 1980 menigmaal het middelpunt geweest van een controverse. De band thematiseert naar eigen zeggen de relatie tussen ideologie en kunst en maakt tijdens zijn optredens regelmatig gebruik van dubieuze symboliek, zoals uniforms, zwarte kruizen en militaristische emblemen. Tijdens een concert in 1989 in Belgrado voorspelde de band al de bloederige ondergang van het toenmalige Joegoslavië. In 1995 trad Laibach op in Sarajevo op de dag dat het Verdrag van Dayton werd getekend, waarmee een einde kwam aan de Bosnische Burgeroorlog.

ABOUT THE ARTISTS

Described as 'Europe's most sought-after director' and 'the most controversial theatre maker of his generation', **Milo Rau** (Bern, 1977) has built up an impressive reputation in a short time. His work – theatre and film – is now performed in more than twenty countries worldwide and at big international festivals. In 2007 he founded his own film and theatre production company, under the name International Institute of Political Murder (IIPM). He had previously worked as a journalist for various newspapers, a

career which turned out to be difficult to reconcile with his increasingly critical view of all kinds of social and political events. His criticism found a more fertile breeding ground in theatre. With IIPM he has so far made 14 productions, including *The Last Hours of Elena and Nicolae Ceaușescu* (2009), *Breivik's Statement* (2012) and *The Moscow Trials* (2013). In 2011 he made the acclaimed *Hate Radio* (2011), a performance about the genocide in Rwanda in 1994. He also wrote the philosophical essay *Was tun? Kritik der postmodernen Vernunft*. A recurring theme in his work is how interventions by the West in the rest of the world lead time and time again to even greater disasters. He is currently working on a trilogy about Europe, in which the personal stories of actors and other performers give a critical view of a continent cast adrift. In part one, *The Civil Wars*, four actors talked about war and fundamentalism. *The Dark Ages* is part two. Part three, *Empire*, will premiere in September.

In 2016, on World Theatre Day, Milo Rau was awarded with the International Theatre Institute (ITI)'s prize.

Laibach composed the music for *The Dark Ages*. Since its foundation in 1980 this Slovenian cult band has been at the centre of controversy many times. The band claims to take the relationship between ideology and art as their theme and makes regular use of dubious symbolism such as uniforms, black crosses and military emblems during its performances. During a concert in 1989 in Belgrade the band predicted the bloody fall of what was then Yugoslavia. In 1995 Laibach performed in Sarajevo on the day the Dayton Agreement was signed, bringing an end to the Bosnian civil war.

internationaal
podiumkunsten
amsterdam

4 – 26 juni 2016
download de
app van het festival

HOLLAND FESTIVAL

VRIENDEN

Het Holland Festival heeft het getroffen – met Vrienden die zich betrokken voelen bij kunst, die het werk van artiesten van wereldklasse willen volgen en die het festival steunen in de ambitie om nieuw werk te blijven presenteren, initiëren of (co)produceren. Vrienden vormen het hart van het festival en hun genereuze steun helpt om elk jaar een toonaangevend programma te maken. Het verheugt ons dat we u deze voorstelling mede dankzij de Vrienden van het Holland Festival kunnen tonen.

**Ruth Mackenzie en Annet Lekkerkerker,
directie Holland Festival**

FRIENDS

The Holland Festival is lucky – with Friends who are passionate about art, welcoming to our world class artists, ambitious to help the festival to present, commission and (co)-produce brilliant new work. Friends are the heart of the festival and their generous support helps the festival to create an exciting programme each year. We are delighted to be able to present this performance with support from the Friends of the Holland Festival.

**Ruth Mackenzie and Annet Lekkerkerker,
board Holland Festival**

HOLLAND FESTIVAL 2016

directie

Ruth Mackenzie, *artistiek directeur*
Annet Lekkerkerker, *zakelijk directeur*

raad van toezicht

Martijn Sanders, *voorzitter*
Gert-Jan van den Bergh
Mavis Carrilho
Ben Noteboom
Tom de Swaan

Het programma van het Holland Festival kan alleen tot stand komen door subsidies, bijdragen van sponsors en fondsen en door de gewaardeerde steun van u, ons publiek.

hoofdbegunstiger

Fonds 21

subsiënten

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Gemeente Amsterdam

fondsen, sponsors en instellingen

Stichting Ammodo, Rabobank Amsterdam, Stichting Dioraphte, VSBfonds, Hotel Casa400, Turing Foundation, Ernst von Siemens Music Foundation, Fonds Podiumkunsten, Bloomberg, Kempen & Co, European Cultural Foundation, Prins Bernhard Cultuurfonds, Brook Foundation, Westergasfabriek/MeyerBergman, Clifford Chance LLP, Pro Helvetia, WeTransfer, Automobielbedrijf Van Vloten, Goethe-Institut, Lloyd Hotel, Stichting Betrokkenen Stedelijke

Vernieuwing, Het Kersjesfonds, Volkshotel, Amerikaanse Ambassade Den Haag, Institut Français des Pays-Bas, Ambassade van Frankrijk in Nederland, Hofsteestichting

HF Business

Beam Systems, De Nederlandsche Bank N.V., DoubleTree by Hilton, G&S Vastgoed, ING Groep, Loyens & Loeff, Ten Have Change Management, WPG Uitgevers B.V.

mediapartners

NTR, VPRO

board of governors

De genereuze, meerjarige verbintenis van de Governors is van groot belang voor de internationale programmering van het Holland Festival en met name voor het aangaan van internationale coproducties.

G.J. van den Bergh en C. van den Bergh-Raat, Bernard en Ineke Dijkhuizen, Angela en Leendert van Driel, Jeroen Fleming, P. Gerla, H.J. ten Have en G.C. de Rooij, J. Kat en B. Johnson, Ton en Maya Meijer-Bergmans, Françoise van Rappard-Wanninkhof, M. Sanders, A.N. Stoop en S. Hazelhoff, Tom de Swaan, Elise Wessels-van Houdt, H. Wolfert en M. Brinkman

Governors die anoniem wensen te blijven.

hartsvrienden

R.F. van den Bergh, Kommer en Josien Damen, Sabine van Delft-Vroom, Huub A. Doek, J. Fleury, Tex Gunning, V. Halberstadt, Wendy van Ierschoot, Isaïc en Francien Kalisvaart, Giovanna Kampouri Monnas, Luuk H. Karsten, Frans en Willeke Koffrie, Kristine Kohlstrand,

Joost en Marcelle Kuiper, Monique Laenen en Titus Darley, Cees Lafeber, Sijbolt Noorda en Mieke van der Weij, Ben Noteboom, Robert Jan en Mélanie van Ogtrop-Quintes, Marsha Plotnitsky, Pim en Antoinette Polak, Anthony en Melanie Ruys, Patty Voorsmit

beschermers

Lodewijk Baljon en Ineke Hellingman, Irma Boom en Julius Vermeulen, S. Brada, Frans en Dorry Cladder-van Haersolte, J. Docter en E. van Luijk, L. Dommering-van Rongen, E. Granpré Moliere, M. Grotenhuis, E. Horlings, J. Houwert, R. Katwijk, R. Kupers en H. van Eeghen, J. Lauret, A. van der Linden-Taverne, F. Mulder, Adriaan en Glenda Nühn-Morris G. van Oenen, H. Pinkster, H. Sauerwein, R. van Schaik en W. Rutten, K. Tschennett, Wolbert en Barbara Vroom, P. Wakkie, A. van Wassenae, O.L.O. en Tineke de Witt Wijnen-Jansen Schoonhoven

begunstigers

A. van de Beek en S. van Basten Batenburg, E. Blankenburg, Co Bleeker, A. Boelee, Wim Boerman, K. de Bok, Jan Bouws, E. Bracht, W.L.J. Bröcker, G. Bromberger, Rachel van der Brug, D. de Bruijn, M. Daamen, J. Dekker, M.H. Dijkgraaf, M. Doorman, Chr. van Eeghen, J. van der Ende, Ch. Engeler, E. Eshuis, E. de Graaff Van Meeteren, F. Grimmelikhuisen, D. Grobbee, Annelies Heidstra en Renze Hasper, J. Hennephof, G. van Heteren, L. van Heteren, B. van Heugten, S. Hodes, Herma Hofmeijer, J. Hopman, E. Hummelen, Yolanda Jansen, P. Jochems, Jan de Kater, J. Keukens, P. Krom, A. Ladan, M. Le Poole, M. Leenaers, K. Leering, T. Liefwaard, A. Ligeon, T. Lodder, Ken Mackenzie, A. Man, D. van der Meer,

E. van der Meer-Blok, A. de Meijere, E. Merkx, Jaap Mulders, H. Nagtegaal, La Nube, Kay Bing Oen, P.M. Op de Coul, E. Overkamp en A. Verhoog, P. Price, F. Racké, H. Ramaker, S. van de Ree, Wessel Reinink, L. Remarque-van Toorn, Thecla Renders, M. Roozen, G. Scheepvaart, A. Schneider, H. Schnitzler, G. Scholten, E. Schreve-Brinkman, Steven Schuit, P. Smit, G. Smits, I. Snelleman, A. Sonnen, K. Spanjer, W. Sorgdrager en J.F.F. Lekkerkerker, C. Teulings, H. Tjeenk Willink, A. Tjoa, Y. Tomberg, H. van der Veen, M.T.F. Vencken, R. Verhoeff, R. Vogelenzang, F. Vollemans, M.M. de Vos van Steenwijk, A. Vreugdenhil, A. Wertheim, M. Willekens, M. van Wulfften Palthe, M. Yazdanbakhsh, P. van der Zant, M.J. Zomer, P. van Zwieten en N. Aarnink

jonge begunstigers

Kai Ament, Helene Bakker, Aram Balian, Ilonka van den Bercken, Maarten Biermans, Jasper Bode, Quirijn Bongaerts, Maarten van Boven, Rolf Coppens, Tessa Cramer, Matthijs Geneste, Susan Gloudemans, Jolanda de Groot, Marte Guldemond, Pieter Guldemond, Nynke de Haan, Hagar Heijmans, Hannah Huber, Jort van Jaarsveld, Daan de Jong, Judith Lekkerkerker, Pieter van der Meché, Frans Muller, Boris van Overbeeke, Menzo Reinders, Gijs Schunselaar, Farid Tabarki, David van Traa, Frank Uffen, Helena Verhagen, Merijn van der Vlies, Danny de Vries, Marian van Zijll Langhout

liefhebbers

Alle 679 Liefhebbers.

Vrienden die anoniem wensen te blijven.

WORD VRIEND

Het Holland Festival heeft ook uw steun nodig: word Vriend!

Als Vriend draagt u actief bij aan de bloei van het Holland Festival.

Liefhebber - vanaf € 55 per jaar
U ontvangt dit programmaboek gratis, u heeft voorrang bij de kaartverkoop en u krijgt korting op tickets.

Begunstiger - vanaf € 250 per jaar (of € 21 per maand)
Uw bijdrage komt rechtstreeks ten goede aan de internationale programmering van het Holland Festival. Als Begunstiger heeft u recht op vrijkaarten en andere aantrekkelijke privileges.

Jonge begunstiger - vanaf € 250 per jaar (of € 21 per maand)
Ontvang dezelfde privileges als de Begunstigers én neem deel aan een speciaal programma waarin je elkaar ontmoet en voorstellingen geselecteerd zijn die je niet mag missen.

Beschermmer - vanaf € 1.500 per jaar (of € 125 per maand)
Als dank voor uw aanzienlijke bijdrage aan de internationale programmering van het Holland Festival ontvangt u een uitnodiging voor de openingsvoorstelling en voor exclusieve bijeenkomsten, naast vrijkaarten en andere privileges.

Hartsvriend - vanaf € 5.000 per jaar
Als Hartsvriend van het Holland Festival nodigen we u uit om dichterbij de makers te komen. Met gelijkgestemden en gasten

BECOME A FRIEND

The Holland Festival needs your support too – become a Friend!

As a Friend, you actively contribute to the Festival's ongoing success and growth.

Liefhebber - from € 55 annually
You will receive programme books such as this one for free, have access to advance ticket sales and get discounts on tickets.

Begunstiger - from € 250 annually (or € 21 per month)
Your contribution goes directly to the Holland Festival's international programming. As a Begunstiger, you have a right to free tickets and other attractive privileges.

Jonge Begunstiger - from € 250 annually (or € 21 per month)
Receive the same privileges as the Begunstigers and also take part in a special programme in which you meet each other at selected shows that are too good to miss.

Beschermmer - from € 1.500 annually (or € 125 per month)
As thanks for your considerable contribution to the Holland Festival's international programming, you receive an invitation to the opening performance and exclusive gatherings in addition to free tickets and other privileges.

Hartsvriend - from € 5.000 annually
We invite Holland Festival Hartsvrienden to become more closely acquainted with the makers of the Festival and meet like-minded people and guests.

van het festival verwelkomen we u graag op speciale gelegenheden en geven u een blik achter de schermen.

Geefwet

Sinds 1 januari 2012 is het nog aantrekkelijker om het Holland Festival te steunen vanwege de Geefwet die tot 1 januari 2018 van kracht is. De Geefwet houdt in dat giften aan culturele ANBI's met 25% verhoogd mogen worden tot een maximum aan schenkingen van € 5.000 per jaar. Schenkt u meer dan € 5.000, dan kunt u het resterende bedrag voor het reguliere percentage (100%) aftrekken van de inkomstenbelasting.

De voordelen van de Geefwet gelden voor alle belastingplichtigen (particulieren en bedrijven) en zijn van toepassing op zowel eenmalige als periodieke schenkingen.

Voordeel van een periodieke schenking

Een eenmalige gift is beperkt aftrekbaar voor de belasting. Het totaal van de giften op jaarbasis dient hoger te zijn dan 1% (drempel) en kan tot maximaal 10% (plafond) van het inkomen worden afgetrokken. Een periodieke gift is een gift waarbij voor een periode van ten minste vijf opeenvolgende jaren een gelijke uitkering wordt gedaan, vastgelegd in een periodieke akte. De gift is volledig aftrekbaar zonder aftrekdrempel of aftrekplafond.

Wilt u ook Vriend van het Holland Festival worden? Ga voor meer informatie en een aanmeldformulier naar hollandfestival.nl (steun HF) of neem vrijblijvend contact op met Leonie Kruizenga, hoofd development op 020 – 788 21 18.

Donations to the Festival are tax-deductible

Between 1 January 2012 and 1 January 2018, a special tax law is in effect which makes it more advantageous to make charitable donations. Called the 'Geefwet', this law allows you to claim your deductions to cultural organizations with ANBI status with an additional 25% for tax benefits (a total of 125%). The Holland Festival has such an ANBI status. The fiscal advantage applies to donations that total a maximum of € 5.000 annually. If you donate more than € 5.000 to registered charities, you can deduct the remaining amount for the regular percentage (100%). The advantages of the Geefwet apply to all taxpayers (private parties and businesses) and are applicable to both individual and periodical gifts.

Advantages of a periodical gift

Restrictions apply to deductions for individual gifts. Individual gifts are tax-deductible when the total amount of gifts given in one year surpasses 1% of your income, with a minimum of € 60. The amount given above the minimum threshold is tax-deductible. The maximum deductible amount is 10% of your threshold income. There are fiscal benefits for periodical gifts with an annuity construction for five years and upwards. If you choose to support the Holland Festival for a minimum of five years, your gift will be fully tax-deductible.

If you would like to become a Friend of the Holland Festival, go to our website hollandfestival.nl (Support HF) for more information or call Leonie Kruizenga, head of development, for an informal talk without obligations: 020 – 788 21 18.

COLOFON COLOPHON

Holland Festival

Piet Heinkade 5

1019 BR Amsterdam

tel. +31 (0)20 – 788 21 00

info@hollandfestival.nl

www.hollandfestival.nl

tekst text

Holland Festival (Vincent Kouters)

vertaling translation

Anna Asbury, Holland Festival (Vincent Kouters)

eindredactie en opmaak

editorial and lay-out

Holland Festival

ontwerp design

thonik

omslagfoto cover photo

Thomas Dashuber

druk printing

Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam

© Holland Festival, 2016

Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Holland Festival.

No part of this publication may be reproduced and/or published by any means whatsoever without the prior written permission of the Holland Festival.

Hoofdbegunstiger:
FONDS 21

A
O M
D M
O

HFyoung

**THE DARK AGES MAAKT DEEL UIT
VAN HET HF YOUNGPROGRAMMA.**